

УДК 343.132 (100)

В.Г. Дрозд,
Л.Л. Патик**ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ
ОСОБИСТОЇ ПОРУКИ**

У статті розглянуто поняття, сутність та процесуальний порядок застосування особистої поруки відповідно до кримінального процесуального законодавства України. Установлено, що процесуальний порядок обрання такого запобіжного заходу не достатньо чітко визначений у КПК України. Запропоновано та наведено послідовність обрання запобіжного заходу у вигляді особистої поруки. Зосереджено увагу на особі поручителя. Наведено права та обов'язки, що роз'яснюються поручителю при обранні особистої поруки, а також причини відмови поручителя взяти на себе такі зобов'язання.

Ключові слова: *запобіжні заходи, особиста порука, поручитель, зобов'язання поручителя, умови застосування.*

Постановка проблеми. Правова реформа в Україні покликана забезпечити підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у боротьбі із злочинністю і якісно підвищити рівень захисту конституційних прав громадян. Із прийняттям нового кримінального процесуального кодексу України суттєво змінилася законодавча регламентація підстав, умов і порядку застосування запобіжних заходів, і особиста порука не є винятком. Зберігши деякі положення КПК 1960 року, законодавець, використавши передовий світовий досвід, значно модернізував їх і сформулював групу цілковито нових кримінальних процесуальних правил. Такі зміни зумовлюють необхідність ретельного вивчення відповідних новел, узагальнення практики їх застосування, розробку пропозицій із подальшого вдосконалення законодавчої регламентації, а також рекомендацій щодо застосування норм глави 18 КПК України «Запобіжні заходи, затримання особи».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутності особистої поруки приділяли увагу багато вчених-процесуалістів. Окремі питання, що стосуються підстав, процесуального порядку обрання та інших проблем особистої поруки досліджували такі науковці, як: Н. В. Бушина, О. Г. Васильєва, С. І. Вершиніна, Т. В. Данченко, Г. М. Доросінська, А. В. Захарко, Е. К. Кутуєв, О. О. Левендаренко, О. В. Медведєва, В. О. Михайлов, Н. В. Ткачева, Р. З. Шамсутдинова та ін. Однак залишаються прогалини та проблемні питання в розумінні сутності зазначеного запобіжного заходу, процесуального порядку його обрання, вимог до поручителів тощо, на чому слід зупинитися докладніше.

Формування цілей. Мета статті – розгляд проблем процесуального порядку обрання такого запобіжного заходу як особиста порука.

Виклад основного матеріалу. Особиста порука – це запобіжний захід, суть якого полягає в наданні особами, яких слідчий суддя, суд вважає такими, що заслуговують на довіру, письмового зобов'язання про те, що вони поручаються за виконання підозрюваним, обвинуваченим покладде-

них на нього обов'язків відповідно до ст. 194 КПК і зобов'язуються за необхідності доставити його до органу досудового розслідування чи в суд на першу про те вимогу [1, с. 96].

Процесуальний порядок обрання зазначеного запобіжного заходу недостатньо чітко встановлений КПК України, що тягне за собою певні недоліки під час правозастосовної діяльності. Так, особиста порука ґрунтується на тому, що за належну поведінку підозрюваного, обвинуваченого відповідають інші особи – поручителі, які, зазвичай, мають особисті чи службові зв'язки з особою, за яку вони поручились, і морально можуть впливати на неї. Тому особиста порука є однією з процесуальних форм залучення громадськості до перевиховання осіб, які вчинили кримінальне правопорушення. Проте правовий механізм залучення таких осіб у новому КПК відсутній, що не дає чіткої уяви про вимоги відносно особи, що може бути поручителем, так і до процесуального відображення появи такого суб'єкта в кримінальному провадженні.

На поручителя покладається обов'язок забезпечити не лише явку підозрюваного, обвинуваченого до органу досудового розслідування чи в суд на першу про те вимогу, а й виконання покладених на підозрюваного, обвинуваченого обов'язків відповідно до ст. 194 КПК, зокрема: утримуватися від спілкування із будь-якою особою, не відвідувати визначені місця, пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності, докласти зусиль до пошуку роботи або для навчання тощо. Законодавець прямо покладає на поручителя обов'язок доставити підозрюваного (обвинуваченого) до органу досудового розслідування чи в суд на першу про те вимогу.

Правовий механізм реалізації вказаної норми поручителем у КПК відсутній. У разі відмови підозрюваного з'являтися до слідчого, прокурора або невиконання певного режиму поведінки, практичне виконання особистої поруки не уявляється можливим, оскільки не тягне за собою для підозрюваного ніяких правових наслідків, окрім заміни запобіжного заходу на більш суворий.

Особа поручителя має визначитися за сумісною згодою як підозрюваного, обвинуваченого, так і поручителя. Насамперед вони мають заслугувати на довіру один до одного. Етимологія визначає «поруку» як «запевнення, гарантія в чомусь; взята на себе відповідальність за когось. Давати поруку за когось – ручатися за когось – що-небудь; брати на себе відповідальність за когось» [2, с. 426].

Особа, яка має стати поручителем, має знати й усвідомлювати як обов'язки, що висувуються до неї законодавцем, так і відповідальність, яка очікує її у випадку невиконання таких обов'язків. У такому разі виникає необхідність щодо роз'яснення особі, яка має бути поручителем, її прав та обов'язків.

Вважаємо, що таке роз'яснення має робитися слідчим, прокурором на стадії досудового розслідування до звернення з відповідним клопотанням до суду, з обов'язковим фіксуванням цього у відповідному протоколі. Також вважаємо необхідним ознайомлення підозрюваного, обвинуваченого

зі змістом вказаного протоколу. Лише після усвідомлення особою своїх прав і обов'язків та її письмової згоди стати поручителем можна звертатися до слідчого судді з клопотанням про застосування особистої поруки.

Аналогічною буде процедура щодо процесуального залучення до кримінального провадження інших поручителів, якщо виникне така потреба.

Отже, умови застосування такого запобіжного заходу є складними за змістом і включають такі фактори:

- поручителями можуть бути особи, які заслуговують на довіру – повнолітні громадяни з високими моральними якостями, що є соціально адаптованими, сумлінно ставляться до роботи та виконання громадських обов'язків, мають авторитет у колективі чи за місцем проживання, користуються повагою у підозрюваного, обвинуваченого та можуть завдяки цьому реально забезпечити його належну поведінку та явку до органу досудового розслідування чи в суд на першу про те вимогу. Ці дані можуть встановлюватися шляхом витребування характеристик на поручителів, довідок;

- кількість поручителів визначає слідчий суддя, суд, який обирає запобіжний захід. Максимальна кількість поручителів законом не обмежена. Проте на відміну від КПК 1960 року, у якому було передбачено не менше двох поручителів, чинний КПК дозволяє залучення й одного поручителя, якщо він заслуговує на особливу довіру. Такою особою може бути народний депутат України, особа, яка відзначена державними нагородами тощо;

- цей запобіжний захід може бути застосовано лише за клопотанням або за згодою поручителів. Громадяни, які виявили бажання взяти на себе відповідні зобов'язання, мають подати про це письмову заяву слідчому, який перевіряє дані про особу поручителя та його взаємини з підозрюваним.

При обранні особистої поруки поручителеві має бути роз'яснено: 1) у вчиненні якого кримінального правопорушення підозрюється або обвинувачується особа; 2) передбачене законом покарання за його вчинення; 3) обов'язки поручителя, а також те, що в разі їх невиконання на нього накладається грошове стягнення в розмірі, визначеному ч. 5 ст. 180 КПК (залежно від тяжкості покарання, яке загрожує підозрюваному, обвинуваченому, за вчинення кримінальне правопорушення – від 2-х до 50 розмірів мінімальної заробітної плати); 4) право поручителя відмовитися від взятих на себе зобов'язань до виникнення підстав, що тягнуть за собою його відповідальність.

При застосуванні особистої поруки як запобіжного заходу поручитель дає письмове зобов'язання про те, що він ручається за виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків відповідно до ст. 194 КПК і зобов'язується за необхідності доставити його до органу досудового розслідування чи в суд на першу про те вимогу. Зокрема в ч. 2 ст. 202 КПК визначено, що в разі застосування запобіжного заходу у вигляді особистої поруки підозрюваний, обвинувачений, який був затриманий, звільняється з-під варті негайно після надання його поручителями визначеного зобов'язання.

Якщо поручитель пересвідчиться, що він не може гарантувати належну поведінку підозрюваного, обвинуваченого, то він має забезпечити його явку до органу досудового розслідування чи суду для вирішення питання про заміну запобіжного заходу на інший. Причини відмови поручителя від взятих на себе зобов'язань можуть бути різними: неналежна поведінка підозрюваного, обвинуваченого, переїзд поручителя в інше місце проживання, його тривале відрадження тощо.

При своєчасному повідомленні про відмову від поруки та забезпеченні явки підозрюваного, обвинуваченого до органу досудового розслідування чи суду з поручителя знімається відповідальність за неналежну поведінку підозрюваного, обвинуваченого.

Контроль за виконанням зобов'язань про особисту поруку здійснює слідчий, а якщо справа перебуває у провадженні суду – прокурор.

Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ у листі від 04.04. 2013 № 511-550/0/4-13 «Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» Головам апеляційних судів областей, міст Києва та Севастополя, Апеляційного суду Автономної Республіки Крим роз'яснив, що «При обранні такого запобіжного заходу слідчий суддя, суд має враховувати, що наявність одного поручителя може бути визнана достатньою лише в тому разі, коли ним є особа, яка заслуговує на особливу довіру (народний депутат України, депутат місцевої ради, особа, яка відзначена державними нагородами тощо) [3].

У Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) взагалі нічого не сказано про право поручителів на забезпечення безпеки. Проте роль поручителя (у разі застосування такого запобіжного заходу) набуває особливого значення в кримінальному судочинстві, особливо у тих випадках, коли поручителями виступатимуть працівники суду та правоохоронних органів. Чинне кримінально-процесуальне законодавство цього не забороняє. Чи можна в такому випадку забезпечувати їх безпеку згідно із Законом «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів»? Однозначної відповіді немає. Доречно було б також передбачити в ст. 180 КПК України складання відповідного протоколу про ознайомлення з правами та обов'язками поручителя, у якому розкрити зміст належної поведінки, відносно якої застосовується такий запобіжний захід як особиста порука. Ці законодавчі прогалини мають бути ліквідовані шляхом внесення відповідних законодавчих змін до КПК і на цьому слід зупинитися докладніше.

Отож, доцільним було б внесення до п. «в» ст. 2 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» відповідних доповнень, виклавши її у такій редакції: «Право на забезпечення безпеки... за наявності відповідних підстав мають: ... в) підозрюва-

ний, обвинувачений, захисники і законні представники; поручителі й заставодавці».

На підставі викладеного вважаємо, що обрання запобіжного заходу у вигляді особистої поруки має відбуватися в такій послідовності:

1. Наявність кримінального провадження, внесеного до Єдиного реєстру досудових розслідувань, у рамках якого застосовується запобіжний захід.

2. Наявність у матеріалах кримінального провадження достатніх доказів, що вказують на склад кримінального правопорушення в діях певної особи, є підставою для початку процедури обрання запобіжного заходу та спонукають слідчого, прокурора здійснити передбачені законом дії щодо його застосування.

3. Визначення слідчим, прокурором виду запобіжного заходу, який має бути обраний відносно підозрюваного або обвинуваченого з урахуванням обставини, що його обумовлюють, мети й підстав такого застосування, тобто особистої поруки.

4. Пошук (або визначення) слідчим, прокурором особи, яка може бути поручителем з письмовим відображенням таких дій у відповідних документах (листі слідчого, прокурора до певної посадової або фізичної особи; клопотанні або заяві посадової чи фізичної особи на ім'я слідчого, прокурора тощо).

5. Вивчення слідчим, прокурором та відображення в матеріалах кримінального провадження відомостей про особу поручителя, зокрема: а) віку та стану здоров'я (у тому числі відсутність психічних, алкогольних та наркологічних хвороб); б) наявність постійного місця роботи та проживання; в) відсутність судимостей; г) характеристик з місця роботи та проживання; д) майнового стану поручителя; е) інших даних, що мають значення для визначення особи поручителем.

6. Письмове роз'яснення особі, яка має бути поручителем, його прав та обов'язків з обов'язковим фіксуванням його у відповідному протоколі. Отримання її письмової згоди стати поручителем. Ознайомлення підозрюваного, обвинуваченого зі змістом вказаного протоколу.

7. Складання слідчим, прокурором клопотання про застосування запобіжного заходу. У разі складання клопотання слідчим, надання його прокуророві для погодження.

8. Ознайомлення підозрюваного з клопотанням, надання йому копії клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування особистої поруки, не пізніше ніж за три години до початку розгляду клопотання.

9. Звернення із відповідним клопотанням до слідчого судді місцевого суду, у межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування.

10. Забезпечення слідчим участі в судовому засіданні необхідних учасників, у тому числі підозрюваного і поручителя (поручителів).

11. Розгляд слідчим суддею клопотання про застосування запобіжного заходу та прийняття рішення щодо обрання певного запобіжного заходу.

12. Отримання ухвали слідчого судді про застосування особистої поруки.

13. Оголошення та негайне вручення підозрюваному копії ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді особистої поруки із складанням відповідного протоколу.

14. Письмове роз'яснення підозрюваному його обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК України зі складанням відповідного протоколу.

15. Письмове роз'яснення під підпис поручителю: у вчиненні якого кримінального правопорушення підозрюється або обвинувачується особа; передбачене законом покарання за його вчинення; обов'язки поручителя та наслідки їх невиконання; право на відмову від прийнятих на себе зобов'язань і порядок реалізації такого права.

16. Виконання обов'язків підозрюваним та поручителем.

Указаний алгоритм дій при обранні запобіжного заходу у вигляді особистої поруки є певною мірою стереотипним для всіх інших неізоляційних запобіжних заходів за незначними винятками й може бути використаний слідчими працівниками практичних підрозділів органів внутрішніх справ.

Проблемні питання застосування особистої поруки в процесі досудового розслідування кримінальних правопорушень у сучасних умовах викликали широку дискусію серед фахівців у галузі кримінального процесу та практиків, а також появу цілої низки законопроектів щодо вдосконалення практики застосування цього запобіжного заходу.

Так, у проекті Закону України від 25.03.2014 №4444-1 народного депутата України Москаля Г.Г. було запропоновано, що «Запобіжні заходи у вигляді особистого зобов'язання та особистої поруки застосовуються під час досудового розслідування слідчим, а під час судового провадження – судом. Усі інші запобіжні заходи, передбачені цим Кодексом, застосовуються під час досудового розслідування слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора, а під час судового провадження – судом за клопотанням прокурора». У цій частині вказаний законопроект є позитивним і заслуговує на законодавчу реалізацію.

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, можна дійти висновку, що одним із шляхів вирішення проблем неізоляційних запобіжних заходів у процесі досудового розслідування кримінальних правопорушень є внесення до КПК України необхідних змін щодо обрання в процесі досудового розслідування хоча б окремого виду запобіжних заходів, такого як особиста порука, надавши слідчому або самому прокуророві право приймати рішення щодо обрання таких запобіжних заходів самостійно шляхом винесення відповідних постанов, які підлягатимуть оскарженню слідчому судді у встановленому законом порядку в разі незгоди із цим рішенням підозрюваного. А викладений у статті алгоритм дій при обранні запобіжного заходу у вигляді особистої поруки слугуватиме зразком для всіх інших неізоляційних запобіжних заходів і може використовуватися слідчими ОВС.

Використані джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : чинне законодавство з змінами та доповненнями станом на 01 квіт. 2013 р.: (ОФЦ. ТЕКСТ). – К.: ПАЛІВОДА А. В., 2013. – 328 с. – (Кодекси України).

2. Загнітко А. П. Великий тлумачний словник : Сучасна українська мова від А до Я / А. П. Загнітко, І. А. Щукіна. – Д. : БАО, 2008. – 704 с.

3. Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 511-550/0/4-13 від 04.04.2013 «Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://sc.gov.ua/uploads/tinymce/files/Інформаційний%20лист%20від%2004.04.2013%20р.doc>

Дрозд В. Г., Патык Л. Л. Процессуальный порядок применения лично-поручительства

В статье рассмотрены понятие, сущность и процессуальный порядок применения личного поручительства в соответствии с уголовным процессуальным законодательством Украины. Установлено, что процессуальный порядок избрания такой меры пресечения не достаточно четко определен в УПК Украины. Предложен и приведен алгоритм действий по избранию меры пресечения в виде личного поручительства. Сосредоточено внимание на личности поручителя. Приведены права и обязанности поручителя и причины отказа поручителя взять на себя такие обязательства.

Ключевые слова: *меры пресечения, личное поручительство, поручитель, обязательства поручителя, условия применения.*

Drozd V. G., Patyk L. L. Procedure the procedure for application of personal guarantee

The article examines the concept, nature and procedure of the application of personal surety in accordance with the criminal procedural legislation of Ukraine.

It is established that the procedure of the election indicated a preventive measure not sufficiently clearly defined in the Criminal procedure code of Ukraine, which entails certain disadvantages during enforcement activities.

Delineated the duty of the surety to ensure the attendance of the suspect or accused in pre-trial investigation body or the court at first about the request and also execute these individuals assigned to other duties according to article 194 of the CPC of Ukraine. It focuses on the lack of a legal mechanism of implementation of this norm by the guarantor to the CCP.

Set out the factors that reveal the contents of the conditions of application of such measure of restraint as a personal guarantee. The sequence of election of a measure of restraint in the form of personal guarantees. The authors concluded that the algorithm of actions at election of a preventive measure in the form of personal guarantees is to a certain extent stereotyped for all other nethosting preventive

measures with minor exceptions, and can be used by the investigating workers of practical subdivisions of internal Affairs bodies.

It focuses on the person of the surety. So, given rights and responsibilities are explained to the guarantor at the election of the personal guaranty as well as the reasons for the refusal of the surety to assume such obligations.

It is established that in the Criminal procedure code of Ukraine is not provided on the right of the guarantors to the security. This is especially true of cases where the guarantors will be made by the judiciary and law enforcement agencies. Attention is drawn to the draft Law, in which the measure of restraint in the form of personal guarantees are during the pre-trial investigation the investigator, and during judicial proceedings – by the court. All other measures provided for by this Code shall be applicable during pre-trial investigation the investigating judge at the request of the investigator agreed with the Prosecutor, or upon motion by the Prosecutor and during court proceedings – the court at the request of the Prosecutor. It is established that in this part of the bill is positive and should be on legislative implementation.

Key words: *preventive measure personal guarantee, the guarantor, the obligations of the guarantor, the terms of use.*

УДК 343.985(477)

**А.М. Кислий,
В.А. Мазійчук**

МІСЦЕ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ, ЩО ВЧИНЮЄТЬСЯ В АПК УКРАЇНИ, У ЗАГАЛЬНІЙ СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ ЕКОНОМІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Статтю присвячено питанням визначення місця неправомірної вигоди, що вчинюється в АПК України, у загальній системі протидії економічній злочинності та формулюванню пріоритетних завдань для підрозділів захисту економіки Національної поліції України щодо протидії неправомірній вигоді в агропромисловому комплексі України.

Ключові слова: *економічна злочинність, неправомірна вигода, агропромисловий комплекс України, оперативні підрозділи, департамент захисту економіки Національної поліції України.*

Постановка проблеми. Аналізуючи думки аграрних експертів, починаеш вбачати риси того, що формування аграрної політики в Україні дещільшого не пов'язано з потребами галузі, а спрямовано на можливості чиновників заробити на певних "оборутках".

У квітні 2015 року представники Transparency International Україна, ПриватБанку, РwС Україна та GfK Україна довели до громадськості дані дослідження щодо уявлення про корупцію українським бізнесом за останні півроку. Незважаючи на всі показові арешти та резонансні викриття злочинців-високопосадовців, представники бізнесу вважають, що в цілому ситуація погіршилась. Серед досліджуваних сфер виділили: сільське господарство, промисловість, торгівлю, транспорт та зв'язок, інші